

00YR00132

SKUP 1999 – 27

Prosjekt: Rettssikkerhet – politiets informanter
Medarbeider: Morten Møller Warmedal
Publikasjon: Rikets tilstand, TV2
Publisert: September 1999
Medium: TV
Tema: Politi/påtalemyndigheter

METODERAPPORT FOR "RIKETS TILSTAND"

Rettsikkerhet – politiets informanter

INNHALDSFORTEGNELSE

1.0 Programskaperne

2.0 Bakgrunn

3.0 Arbeidsprosessen

3.1 Hvordan arbeidet kom i gang-
den sentrale problemstillingen

3.2 Å finne informanten og offeret og
bitene i puslespillet

4.0 Hvorfor jeg valgte Jan Kvalen som
hovedperson i historien

4.1 19 anmeldelser – ny dokumentasjon

4.2 Et lukket miljø

4.3 Har aldri stått frem

4.4 Et offer for vold

5.0 Hvordan fortelle denne historien på TV?

6.0 Konfrontasjonsintervjuet

7.0 Internett som dokumentasjonsmetode

8.0 Resultatet av saken

9.0 Sluttkommentar

10. Vedlegg

VHS kassett, innslag "Rikets tilstand" 30.09

Nyhetsinnslag TV 2 Nyhetene 30.09

Utskrift, dokumentasjon internett (34 sider)

I.0 PROGRAMSKAPERNE

Reporter: Morten Møller Warmedal

Program: Rikets tilstand, tema: rettssikkerhet – politiets informanter

Fotograf: Frank Melhus, Redigerer: Diderik Cappelen

Publisert: TV2, 30. sept. 1999, kl. 20:30

Redaksjon: Rikets Tilstand, Tv2, PB2, 0101 Oslo, Tlf: 22-314785

Redaksjonsleder: Gerhard Helskog

Kontaktperson: Morten Møller Warmedal, K: 22-404662, M: 90-164642

2.0 Bakgrunn

Ideen til denne saken kom gjennom en samtale med en forsvarsadvokat i desember-98. Advokaten var bekymret over det han mente var et litt for nært forhold mellom Oslo politikammer og informanter som politiet benyttet. Han antydte at enkelte informanter med kriminelt tilsnitt fikk spesialbehandling, mot at de ga politiet viktig informasjon eller bisto med andre tjenester. Jeg kjente til at politiet benyttet informanter, men fattet interesse for problemstillingen fordi den i sin ytterste konsekvens medførte at politiet holdt sin hånd over kriminelle og beskyttet dem mot straffeforfølgelse. Dette kunne igjen bety at uskyldige personer var blitt utsatt for overgrep som politiet bevisst trenerte i sin etterforskning. En slik handlemåte har politiet i gjeldende lov- og regelverk ikke anledning til, og jeg begynte derfor et nitidig arbeid for å kartlegge forholdene rundt Oslopolitiets bruk av informanter. Jeg ble også tidlig tipset om at **Jan Kvalen**, en person nært knyttet til det kriminelle Tveita-miljøet i Oslo, var en av de sentrale informantene som politiet hadde et for nært forhold til. Hovedutfordringen var å bevise at et slikt samarbeid eksisterte, og finne frem til eksempler som kunne dokumentere det.

3.0 Arbeidsprosessen

3.1 Hvordan arbeidet kom i gang – den sentrale problemstillingen

Personlig har jeg begrenset erfaring med kriminaljournalistikk, og derfor syntes oppgaven med å kartlegge politiets forhold til sine informanter som en omfattende utfordring. Samtidig var jeg klar over at det å stille med tilnærmet blanke ark, uten et omfattende kildenettverk, også kunne være en betydelig fordel. I denne saken skjønnte jeg fort etter samtaler med kolleger som dekket politi og påtalemyndighet at de ikke syntes min sak var noe å forfølge. Problemstillingen var delvis kjent, mente de, og dessuten var det forståelig at politiet trengte å skaffe informasjon fra kriminelle informanter. Jeg slo meg ikke til ro med det, men ble faktisk enda mer interessert i å gå i dybden for å teste ut min hypotese.

En hovedproblemstilling måtte avklares: var det grunn til å tro at politiet faktisk holdt sin hånd over kriminelle informanter? Dette er et område der det knapt finnes litteratur. Jeg begynte derfor med å føre samtaler med et stort antall fremtredende forsvarsadvokater, tidligere og nåværende politimenn og private etterforskere for å finne ut hvordan de så på dette fenomenet. Det viste seg at langt over halvparten av dem bekreftet at de anså kriminelle informanter som et stort problem – først og fremst fordi avtaler mellom politiet og informanter (forståelig nok) foregår uten offentlig innsyn av noen art. Informasjon som politiet og påtalemyndigheten benytter i saker som kommer for retten vil ofte være innhentet nettopp gjennom utstrakt bruk av informanter. Hvor informasjon og bevismateriale stammer fra og med hvilket motiv de er gitt politiet, kommer svært sjelden frem for domstolene. Mine kilder utelukket ikke at det både er foretatt uriktige domfellelser og at kriminelle får operere fritt som en følge av politiets arbeidsmetoder.

Kort oppsummert ble min hypotese bekreftet – politiet tilbyr kriminelle informanter lettelse av ulike slag – fravær av etterforskning, henleggelse av saker, avkortet straff, bedre soningsforhold og belønning i form av penger. Til gjengjeld får politiet viktig informasjon som bidrar til å oppklare alvorlige forbrytelser. Men mine kilder var enige om at dette var svært vanskelig å bevise, siden slike avtaler aldri blir offentliggjort og de er heller ikke skriftlige. I tillegg finnes knapt konkrete eksempler å vise til som kaster lys over dette systemet.

3.2 Å finne informanten og offeret og bitene i puslespillet

Hovedproblemstilling nummer to var derfor å finne frem til flere informanter som kunne stå som eksempler på at dette systemet faktisk foregikk, og samtidig koble disse til konkrete hendelser eller ofre. På denne måten ville jeg kunne sannsynliggjøre, og i beste fall dokumentere, politiets ulovlige metoder.

Personen Jan Kvalen gikk igjen i flere av samtalene, og jeg begynte derfor å undersøke hans virke i forhold til politiet.

Et omfattende dokument-og literatursøk og utvidede samtaler med flere kilder, viste at Jan Kvalen var en person det var grunn til å se nærmere på. Han er gjennom mange år omtalt som Norges tøffeste mann – vaktmann, torpedo og megler i underverdenen – og har ry på seg for å bruke brutal vold i sine metoder.

Jeg ba i første rekke alle advokatene jeg var i kontakt med om å lete frem saker de hadde vært borte i som kunne tenkes å være knyttet til uregelmessig bruk av informanter. På denne måten var det en fremtredende advokat som lot meg se igjennom en lengre korrespondanse i en konkret sak der det angivelig forelå et uregelmessig informant-forhold. Ved å se igjennom og studere dette materialet som strakk seg både 10 og 20 år tilbake i tid, fikk jeg bekreftet at det kunne være et spesielt nært forhold mellom Jan Kvalen og Oslopolitiet. Jeg fattet særlig interesse for en hendelse høsten 1989 som senere førte til at Jan Kvalen ble politianmeldt, men saken ble henlagt. Den innklagende part, **Peter Corneliussen**, var blitt utsatt for grov vold. Dokumentasjonen var slett ikke komplett, men ga nok informasjon til at det var mulig å forfølge saken videre.

Jeg sporet opp de sentrale personene og offeret i saken og hans familie, herunder advokat Harald Stabell som var involvert den gang. Dette førte til ytterligere dokumentasjon. Jeg fant ut at disse personene nesten uten unntak hadde sterk mistanke om at Jan Kvalen var blitt beskyttet av politiet, selv om de ikke kunne bevise det. I tillegg fikk jeg tak i vitner som var tilstede da Corneliussen ble mishandlet. Av frykt for represalier fra Kvalen turde de ikke stå frem offentlig den dag i dag. De bekreftet bl.a. at Kvalens menn plantet en kniv som skulle bli avgjørende for at saken ble henlagt.

Alle disse personene var tillitvekkende og det var for mange sammenfallende forhold som pekte i samme retning til at saken uten videre kunne avvises. Sammenholdt med den øvrige informasjonen jeg satt med, gikk jeg videre langs dette sporet. I tillegg arbeidet jeg for å få ut informasjon som kunne koble Jan Kvalen direkte til politiet. Først når denne informasjonen var funnet og verifisert, var det grunn til å gå videre med tanke på å lage selve innslaget. Men jeg innså også at det ville bli urealistisk å føre sannhetsbevis for politiets lovbrudd. Det ville medføre en re-etterforskning av alle saker og anmeldelser mot Jan Kvalen og en langvarig granskning av en lang rekke politimenns og politijuristers omgang med sine informanter. Jeg satset derfor på å sannsynliggjøre gjennom størst mulig grad av dokumentasjon at det foregikk ureglementerte kontakter mellom Oslo-politiet og dets informanter.

4.0 Hvorfor jeg valgte Jan Kvalen som hovedperson i historien

4.1 19 anmeldelser – ny dokumentasjon

Via folk som står politiet nær fikk jeg tilgang på et hemmelig dokument fra straffesaksarkivet som viste at Jan Kvalen siden 1993 hadde pådratt seg 19 politianmeldelser, bl.a. for grov vold, trusler og pengeutpressing. Det viste seg at alle sakene mot ham var henlagt, noen samme dag. Dette dokumentet ble avgjørende for at jeg valgte å fortsette med saken. Parallelt fikk jeg tak i interne dokumenter fra Statsadvokaten og Riksadvokaten. De viste at Oslopolitiet i kjølvannet av saken mot Peter Corneliussen i 1989, hadde fått pålegg av Riksadvokaten om å følge alle fremtidige anmeldelser mot Jan Kvalen spesielt nøye. Alt tydet på at Oslopolitiet ikke hadde gjort det, siden det forelå 19 anmeldelser som alle var henlagt etter dette. Hypotesen om at det forelå et nært samarbeid mellom Jan Kvalen og Oslopolitiet, var derfor betydelig styrket. Jan Kvalen så ut til å være personifiseringen av Oslopolitikets samarbeid med kriminelle informanter. Alt tydet dessuten på at disse anmeldelsene bare utgjorde toppen av et isfjell, siden Kvalen har utøvet grov vold gjennom hele sin karriere. Mange har aldri tatt sjansen på å anmelde ham.

4.2 Et lukket miljø

Etter hvert som jeg arbeidet med denne saken så jeg konturene av et miljø som er komplett lukket for de aller fleste. Journalistisk og ikke minst tv-messig, ble det en stor utfordring å prøve å gi publikum innsikt i denne virkeligheten. Jeg var i ferd med å opparbeide meg en type dokumentasjon som viste til forhold som var helt ukjent, og samtidig skremmende, for de aller fleste. Jan Kvalens nære bånd til politiet pekte mot en ukultur som reiste alvorlige spørsmål om vanlige borgeres retssikkerhet.

4.3 Har aldri stått frem

Jan Kvalen er en myteomspunnet person som hadde opparbeidet seg et image som både tøff, voldelig og handlekraftig, men som balanserte på kanten av loven. Han var i mange år en sentral person i den beryktede Tveitagjengen som hadde et dokumentert kriminelt rulleblad. Kvalen var portrettert én gang i "Vi Menn" der journalisten hadde fått låne et privat bilde. For øvrig hadde Kvalen gitt en del intervjuer til dagspressen, og han hadde i flere sammenhenger fortalt at han hadde bistått politiet. Det var også et faktum at Kvalen hadde vært hovedvitne for påtalemakten i flere store saker, bl.a. den mye omtalte Skrik-saken. Alt dette styrket troen på at han hadde et nært samarbeid med politiet. Men Kvalen var aldri blitt tatt bilde av, og han hadde aldri uttalt seg på fjernsyn i noen sammenheng. Det lå en særdeles stor utfordring i få Kvalen til å la seg intervjuet foran kamera om sitt nære forhold til politiet.

4.4. Et offer for vold

I den avgjørende saken jeg hadde gravet frem var det utvilsomt et offer – Peter Corneliussen var lemlestet så kraftig at han nesten døde, og livet hans var til dels ødelagt. Jan Kvalen hadde aldri sonet en straff for denne ugjerningen. Såfremt Corneliussen ville stå åpent frem med sin historie, var det også mulig å vise følgene av Jan Kvalens voldsvirksomhet. Det ble også avgjørende å rekonstruere på en troverdig måte det Corneliussen hadde vært gjennom.

5.0 Hvordan fortelle denne historien på TV

Selv om det gjennom skriftlig dokumentasjon var mulig å fastslå at Jan Kvalen hadde et uvanlig nært forhold til politiet, var det fortsatt langt frem til å lage en fremstilling på tv som

fikk frem dramatikken og ukulturen omkring politiets bruk av kriminelle informanter. Jeg manglet også avgjørende bevis for at politiet opptrådte ulovlig. Den aller viktigst hindringen var Kvalen selv – hvordan få ham i tale? Jeg gjorde gjennom flere måneder forsøk på å komme i kontakt med ham, via en rekke ulike kilder, uten å lykkes. Parallelt arbeidet jeg med å få klarhet i Peter Corneliussens skjebne. Jeg lyktes med å få ham til å stille opp til intervju, og intervjuet også andre sentrale kilder som kunne utdype det som skjedde for 10 år siden. Jeg sporet bl.a. opp en av de behandlende kirurgene ved Ullevål sykehus. 10 år etter innleggelsen kunne kirurgen fortelle at Corneliussen var det verste offeret for voldsutøvelse han til dags dato hadde operert. Jeg kontaktet også flere fremtredende forsvarsadvokater som kommenterte politiets forhold til sine informanter på et prinsipielt grunnlag.

Min og redaksjonens holdning var hele tiden at vi ikke ville akseptere intervjuobjekter som ikke sto frem med full identitet. Vi ønsket ikke fordreide stemmer, personer som sto i mørke eller ble filmet bakfra.

Etter seks måneders intense forsøk på å møte Jan Kvalen personlig, tok han til slutt kontakt på telefon. Vi avtalte et møte som ikke i utgangspunktet var et intervju, men en uforbindtlig samtale. Jeg og fotograf Frank Melhus dro til hans bolig og hadde først en samtale som varte i tre timer. Deretter gikk Kvalen med på å stille foran kamera med full identitet, bare begrenset av et par solbriller. Intervjuet varte i ytterligere fem timer. Dette ble utvilsomt gjennomslaget i saken – Kvalen viste seg å fortelle langt mer enn vi hadde ventet. Vi skjønte raskt at bildene vi fikk av hans åpenhjertige utlegninger både om sin egen voldsaktivitet og hans samarbeid med politiet, ville komme til å sjokkere tv-seerne. Vi fikk også bekreftet våre hypoteser – Jan Kvalen hadde i mange år vært informant for Oslo-politiet, og politiet hadde gitt ham fritt spillerom.

Dramaturgien ble dermed fastlagt. Saken måtte dreies rundt fire hovedelementer – Jan Kvalen selv; offeret Peter Corneliussen og hans familie og en rekonstruksjon av omstendighetene rundt hans skjebne; et konfrontasjonsintervju med politiet, og verifisering av sakens hovedproblemstilling gjennom eksperter, i dette tilfellet forsvarsadvokater som bekreftet ukulturen i politiet på generelt grunnlag. I tillegg kom vektleggingen av skriftlig dokumentasjon, men kun som et visuelt supplement til intervjuene.

Fremdeles lå det en betydelig utfordring i å få bevist politiets forbindelser til Kvalen, og i løpet av prosessen fikk jeg tilgang på et oppsiktsekkende dokument som avslørte dette: Politiet i Oslo hadde utstedt en attest til Jan Kvalen hvor det fremgikk at de samarbeidet med ham, gikk god for hans virksomhet og generelt omtalte ham som en god borger på alle måter. Dermed var jeg sikker på at jeg hadde nok dokumentasjon og aktører på kamera til å fortelle historien på TV.

6.0 Konfrontasjonsintervjuet

Fordi intervjuet med Jan Kvalen var det som drøydde lengst, var det viktig å få alle øvrige brikker på plass underveis i prosessen. Til tross for at intervjuet med Kvalen ikke var gjennomført, følte jeg etter hvert at jeg hadde nok informasjon til å konfrontere politiet med sitt forhold til Kvalen, og forholdet til informanter rent generelt. Det var kriminalsjefen i Oslo, Roger Andresen, som ble det naturlige intervjuobjekt. Andresen ble briefet i god tid på

forhånd om hensikten med intervjuet, og at det også ville dreie seg konkret om Jan Kvalen. Han hadde derfor alle muligheter til å fordype seg i Kvalens saksmappe.

Andresen er en meget dreven aktør i forhold til pressen, noe som krevde ekstra gode forberedelser. Detaljer i spørsmålsrekkefølgen og alternative strategier som en følge av de svar som kunne komme, ble til dels pugget inn på forhånd, bl.a. ved hjelp av rollespill. Jeg visste at Andresen aldri kom til å innrømme at de brukte Jan Kvalen som informant, og jeg visste at han ville avvise de 19 anmeldelsene ved å si at henleggelsene var produkter av regulært politiarbeid. Derfor var det viktig å plassere hans svar inn i en spørsmålsramme som viste at politiet var på defensiven i saken, til tross for manglende innrømmelser av konkrete forhold. Det Andresen ikke sa og måten han sa det på, ville synliggjøre at politiet hadde noe å skjule. Etter mitt syn lykkes jeg i det, fordi Andresen aldri avkreftet at de brukte Kvalen som informant. Satt opp mot Kvalens egne uttalelser og dokumentasjonen vi hadde, var det ingen tvil om at svært mange seere ikke festet lit til politiet.

7.0 Internett som dokumentasjonsmetode

Redaksjonen bestemte seg for å benytte Internett og programmets hjemmesider til å dokumentere sider ved innslagene som det ikke var plass til, eller som av hensyn til dramaturgien og fortellingen ikke kunne detaljeres i innslaget. Tidlig bestemte jeg meg derfor for å samle omfattende dokumentasjon og publisere den på våre hjemmesider, både om fenomenet politiets informanter, om Jan Kvalen og om Corneliusen saken (se vedlegg 2). Dette ble publisert samtidig som programmet gikk på lufta. Ikke minst ble det offentliggjort fire intervjuer som ikke ble vist i innslaget, og som forsterket hovedinnholdet i saken. Dessuten ble det publisert ekstra intervjustrekk med de fire sentrale personene i saken – Jan Kvalen og Roger Andresen, samt de to advokatene Jon Chr. Elden og Harald Stabell.

Jeg legger også vekt på den juridiske gjennomgangen hvor det vises til hvilke retningslinjer som gjelder for politiets omgang med informanter, og hvilke problemer det skaper for forsvarere, siktede og rettssikkerheten generelt. Det ble også henvist til øvrige saker i rettsapparatet som har belyst spørsmålet om politiinformanter.

Denne måten å bruke internett på synliggjør hvilken dokumentasjon man faktisk sitter på. Publikum kan selv vurdere det journalistiske arbeidet som ligger til grunn for fremstillingen og konklusjonene.

8.0 Resultatet av saken

Samme dag som innslaget ble sendt på TV 2 laget undertegnede en oppfølgingssak (se Vedlegg 1) som gikk i nyhetssendingen kl. 21.00. Der kom stortingsrepresentant Ane Sofie Tømmerås (justiskomiteen, Ap) og advokat Harald Stabell med sterke reaksjoner og forlangte en forklaring fra påtalemakten om deres forhold til Jan Kvalen.

Dagen etter beordret Riksadvokaten at Statsadvokaten i Oslo skulle foreta en full gjennomgang av alle anmeldelsene mot Jan Kvalen, herunder om det var aktuelt å koble inn SEFO mot en eller flere polititjenestemenn i Oslo for grov uforstand. Samtidig varslet advokat Fritdjof Feydt at han ville be om gjenopptagelse av Skrik-saken som en følge av

innslaget. Jan Kvalen var politiets hovedvitne som førte til at Feydts klient Pål Enger ble fengslet som hovedansvarlig for tyveriet av Munchs maleri Skrik.

På bakgrunn av innslaget skrev Stortingets justiskomite et brev til Justisministeren (5.10.99) hvor de spurte om "Rikets tilstands" fremstilling av Kvalen-saken er representativ for gjeldende praksis, og hva som faktisk er gjeldende praksis. Videre ville den ha klarhet i om det finnes retningslinjer for om påtaleunntatelse eller henleggelse av straffbare forhold er metoder som kan benyttes overfor vitner og informanter.

Henvendelsen førte til at Riksadvokaten sendte en lengre redegjørelse til Justisministeren (12.10.99). I brevet ble det fastslått at Jan Kvalens forhold til Oslo politikammer, slik det var fremstilt i vårt innslag, ikke var i tråd med gjeldende retningslinjer. Riksadvokaten fastslår at henleggelse av straffbare forhold som vederlag for informasjon ikke skal finne sted.

Påtaleunntatelse kan forekomme, men forutsetter at informantens straffbare forhold er av bagatellmessig karakter.

I sin behandling av proposisjonen om politimetoder (Innst. O. Nr. 3 - 999-2000, s. 20) fastslår også justiskomiteen i sine merknader nøyaktig det samme som Riksadvokaten.

Etter sin gjennomgang av alle anmeldelsene mot Jan Kvalen, som nå viste seg å omfatte 24 saker, fastslår Oslo politikammer og kriminalsjef Andresen i et notat (22.10.99) at de mener etterforskningen har vært tilfredsstillende. Men politiet tar selvkritikk – de erkjenner at de ikke maktet å fange opp den truende og voldelige atferd som Jan Kvalen har bedrevet over tid, og de erkjenner at ikke alle sakene er blitt etterforsket. Etterforskningen har dessuten tatt for lang tid. Fra 1. januar 2000 har Oslopolitiet endret etterforskningen slik at gjentatte anmeldelser mot en og samme person skal behandles på ett sted og av samme etterforsker. Påtaleansvaret vil ligge hos en og samme jurist. (Politiet bedyrer at dette er en endring som ble vurdert før innslaget i "Rikets tilstand".)

Andresen erkjenner også at Oslopolitiet ikke har fått med seg Riksadvokatens påtegning om spesiell og nøye oppfølging av alle anmeldelser mot Kvalen. Den ble aldri forelagt politidistriktets ledelse. Som en direkte følge av innslaget er derfor nye rutiner innført fra 1. januar 2000 som vil innebære at slike påtegninger sendes direkte til Politimesteren v/kriminalsjefen.

Vi er kjent med at Politimesteren i Oslo sendte ut en ny instruks for behandling av informanter, fire dager etter innslaget i "Rikets tilstand". Men instruksjonen er gradert fortrolig og derfor ikke offentlig tilgjengelig.

Andresen henstilte til statsadvokaten om å vurdere gjenopptagelse av Corneliussen saken i lys av det som var fremkommet. Førstestatsadvokat Lasse Quigstad fremholder i sin påtegning (02.11.99) at foreldelsesfristen på 10 år hindrer dem i å gjenoppta saken.

I et intervju med Aftenposten opplyser Andresen samtidig at Kvalen ikke lenger er informant for Oslopolitiet. For første gang innrømmes det altså at Kvalen har vært informant.

9.0 Sluttkommentarer

Alt i alt arbeidet jeg rundt åtte måneder med denne saken. Det tok nesten seks måneder før intervjuavtalen med Jan Kvalen lot seg gjennomføre. Kvalens utleveringer for åpent kamera

var et vesentlig bidrag til at tv-fortellingen ble slik den ble. Hvis jeg ikke hadde holdt fast på at det ville være mulig å få et intervju med ham, hadde det blitt en annen historie.

Arbeidet med denne saken har medført drapstrusler fra Jan Kvalen, som fortsatt henger over meg og min familie.